

УДК 342.7

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-51-56

Андрій КУЧУК[©]

доктор юридичних наук, професор
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна)

ОБОВ'ЯЗОК ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ПІКЛУВАТИСЯ ПРО СВОЇХ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ В АСПЕКТІ ПРАВА ТА МОРАЛІ

Висвітлено обов'язок дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків. Зосереджено увагу на з'ясуванні природи цього обов'язку через призму його правового та морального характеру. Відзначено, що правознавство переважно розглядає це питання в межах галузевої правничої науки – сімейного права; загальноправовий аспект залишається малодослідженим. Аналіз обов'язку дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків здійснено з огляду на концепцію сприйняття права Л. Фуллера. Наголошено, що покладання на особу такого обов'язку не відповідає процесу покладання юридичного обов'язку. Юридичний обов'язок передбачає чіткі критерії та умови, за яких він виникає і припиняється, включно з можливостями звільнення особи від обов'язку.

Резюмується, що обов'язок дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків набуває абсолютного характеру, що не властивий юридичному обов'язку. Безумовно, цей обов'язок має бути в соціумі, але питання в природі такого зобов'язання. Зазначений обов'язок є радше моральним і ґрунтується на етичних принципах, внутрішніх переконаннях та суспільних традиціях. Окреслене питання може стати об'єктом подальших наукових дискусій.

Ключові слова: дитина, моральний обов'язок, непрацездатні батьки, обов'язок піклуватися, повнолітні діти, юридичний обов'язок.

Постановка проблеми. Теорія людських прав, що знайшла відображення у Загальній декларації прав людини, суттєво вплинула на подальший розвиток відповідного правового явища та обумовила необхідність переосмислення суміжних правових категорій.

Так, імплементуючи відповідну теорію у національну систему права, українське суспільство зіткнулося з необхідністю зміни підходів до визнання меж діяльності органів публічної влади, до змісту принципу рівності та недискримінації (зокрема, у контексті рівності у правах жінок і чоловіків; дітей та повнолітніх та ін.) тощо. У зазначеному контексті особливої актуальності набуває питання відносин у сім'ї (батьки – діти), зокрема, йдеться про їхні взаємокореспондуючі права та обов'язки. Це питання є важливим як із погляду особистого розвитку кожного члена сім'ї, так і з позиції суспільної гармонії та стабільності. Важливо зрозуміти, що у відносинах батьків і дітей права та обов'язки взаємно переплітаються, формуючи основу для здорових і міцних родинних зв'язків.

При цьому слід виокремити закріплений у національному законодавстві обов'язок батьків піклуватися про дітей та обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про батьків. Відповідно до національного законодавства обов'язок батьків піклуватися про дітей є фундаментальною складовою їхньої відповідальності. Батьки повинні забезпечувати дітям належний рівень життя, освіти, медичну допомогу та всебічний розвиток. Це передбачено як моральними принципами, так і юридичними нормами. Зокрема, стаття 150 Сімейного кодексу України чітко встановлює обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини. Ці обов'язки передбачають турботу про здоров'я,

© А. Кучук, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5918-2035>

kucshuk@ukr.net

фізичний, духовний та моральний розвиток дитини, а також забезпечення умов для отримання освіти [1].

З іншого боку, законодавство також визначає обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх батьків. Стаття 202 Сімейного кодексу України передбачає, що повнолітні діти зобов'язані піклуватися про непрацездатних батьків і надавати їм матеріальну допомогу [1]. Таким чином, законодавство забезпечує двосторонній обов'язок турботи: від батьків до дітей у дитинстві та від дітей до батьків у їхньому похилому віці.

Однак закономірним є питання про характер обов'язку, вказаного останнім, вирішення якого обумовлюється проголошенням України правовою державою, а також державою, в якій діє правовладдя [2].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Представлене дослідження є третім за переліком у запланованому циклі робіт, присвячених проблематиці обов'язку повнолітніх дітей, що закріплений у національному праві [3–4]. Щоб не повторюватися з детальним описом стану наукового пізнання предмета гносеології, винесеного у назву цієї роботи, вкотре відзначимо, що у вітчизняному правознавстві окреслена проблематика є предметом осмислення переважно у галузевій площині, вона вивчається в межах сімейного права [5–7].

При цьому загальноправовий аспект залишається майже невисвітленим. Чи не єдиним правником, який намагається комплексно вивчити питання обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про батьків, саме за допомогою положень загальної теорії права, є С. Малишко [8].

Таким чином, вищезазначене є додатковим фактором актуальності обраної теми пізнання та вказує на необхідність її системного вивчення саме у контексті теорії права.

Метою статті є висвітлення обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків в аспекті права та моралі, а також залучення вітчизняних науковців до дискусії про природу цього обов'язку.

Виклад основного матеріалу. Як було вказано вище, означений обов'язок дітей, які досягли повноліття, щодо своїх непрацездатних батьків є справді важливим для розвитку гармонійних сімейних стосунків, котрі, в свою чергу, є основою стабільного і здорового суспільства. Однак зосередимо увагу на природі цього обов'язку, зокрема, на тому, чи це правовий обов'язок, чи суто моральний? При цьому не розглядатимемо закріплення відповідних норм у національному законодавстві як відповідь на запитання про правовий характер відповідного обов'язку. Критерієм, котрим слід при цьому керуватися, є такі положення рішення Конституційного Суду України: «Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [9]. Додамо, що не наука має розвиватися під впливом законодавства, а законодавство має змінюватися, зважаючи на результати наукових досліджень.

Наведена теза з рішення органу конституційної юстиції вказує на те, що право та мораль мають багато спільного. Вони регулюють поведінку людей у суспільстві, сприяючи порядку. Ці регулятори спрямовані на забезпечення справедливості, захист прав і свобод людини, а також на підтримання соціальної стабільності. Незважаючи на те, що їхні механізми регулювання різні, обидва інструменти є важливими для функціонування суспільства.

Моральні норми базуються на внутрішніх переконаннях людини та суспільних традиціях, вони є результатом довготривалої еволюції соціальних цінностей. Моральні принципи визначають, що вважається правильним чи неправильним у певному суспільстві, і часто покладаються в основу правових норм. Право не може існувати ізольовано від моралі. Без моральної основи правові норми втрачають свою легітимність. Люди схильні дотримуватися правових норм, котрі вони вважають справедливими і морально обґрунтованими. Таким чином, мораль виконує важливу функцію легітимації права і робить його більш ефективним. У цьому аспекті не можна не згадати, наприклад, «диктаторські закони». «Так звані «диктаторські закони» з'явилися як реакція на Револьюцію Гідності, і мета їх полягала в необхідності придушити народні виступи проти диктатури політичного режиму В. Януковича. Власне, через це вони і є «диктаторськими»» [10], – відзначив суддя Конституційного

Суду України в окремій думці.

Спільне між правом і мораллю також полягає в тому, що обидва спрямовані на досягнення суспільного блага. Вони регулюють відносини між людьми, забезпечують захист слабших і вразливих, сприяють розвитку взаємної поваги і співпраці. Право та мораль взаємодоповнюють одне одного, створюючи комплексний механізм регулювання поведінки людей у суспільстві. Вони разом сприяють розвитку свідомості, що є основою для стабільного та гармонійного співіснування людей.

Звідси очевидним видається розгляд Л. Фуллером права саме через призму моралі. Право не може бути аморальним за своєю сутністю [11]. Однак не слід забувати, що у концепції вказаного філософа право та мораль не співпадають повною мірою; вони не є тотожними. Фуллер підкреслював, що право – це свого роду «мораль-мінімум»; при цьому він вказував, що право відповідає певним принципам, необхідним для того, щоб воно виконувало свою функцію. Він виділяв вісім критеріїв, що визначають моральність правової системи: загальність норм, їхню публічність, неповоротність, зрозумілість, відсутність суперечностей, можливість виконання, стабільність і відповідність офіційно проголошеному праву та його застосуванню [11, с. 38–42].

Ці принципи, за Фуллером, є фундаментальними для будь-якої правової системи, що претендує на легітимність. Вони забезпечують справедливість та ефективність правового регулювання. Проте моральність права не зводиться лише до цих формальних вимог. Вона також охоплює етичний вимір, пов'язаний із сутністю і змістом правових норм.

З цього погляду розуміння права як морального феномена не означає, що будь-який закон є моральним. Законодавець повинен прагнути до моральності, але не завжди досягає цього. Мораль слугує своєрідним орієнтиром для правотворчості, вказуючи на ті принципи й цінності, що повинні бути втілені у приписах законодавства. Але право і мораль не є тотожними – вони взаємодіють і впливають одне на одного, зберігаючи при цьому свою окремішність.

Тож саме з огляду на вказані положення слід розглядати і обов'язок дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Безумовно, ця норма є моральною за своєю сутністю (з погляду моралі сучасної людини). Однак чи є ця норма також і правовою?

Відзначимо, що турбота про батьків є природним продовженням родинних відносин, що формуються на основі любові та вдячності. Вона впливає з глибокого усвідомлення тих жертв і зусиль, що їх батьки доклали для виховання своїх дітей. Чи піклується дитина, яка досягла повноліття, про своїх непрацездатних батьків, багато у чому визначається саме тим, як батьки виховали дитину. Коли діти допомагають своїм батькам з огляду на моральні переконання, вони роблять це з любові, а не зі страху перед покаранням. Це створює більш щирі та глибокі відносини, що ґрунтуються на взаєморозумінні та повазі. Моральний обов'язок є сильнішим мотиваційним фактором, оскільки він сприяє внутрішньому задоволенню та самоповазі.

Моральний обов'язок піклуватися про батьків підкреслює важливість етичних цінностей у суспільстві. Він навчає відповідальності та альтруїзму, що є ключовими компонентами соціальної гармонії. Люди, які керуються моральними принципами, є більш схильними до співчуття і допомоги іншим, що зміцнює соціальну взаємодію. Крім того, моральний обов'язок створює позитивний приклад для наступних поколінь, демонструючи, що турбота про старших є важливою частиною нашої культури.

Юридичне зобов'язання, навпаки, може призводити до формального виконання обов'язків без належного емоційного залучення, що, у свою чергу, може викликати конфлікти та образи в родині, де діти допомагають батькам лише через вимоги закону. Моральна мотивація дозволяє уникнути таких проблем, оскільки вона базується на добровільності та щирості. У суспільстві, де моральні цінності є основою поведінки, люди почуваються більш відповідальними за свої дії і відчувають більше задоволення від допомоги іншим.

Також варто зазначити, що моральний обов'язок піклуватися про батьків сприяє формуванню сильної родинної підтримки. Це зменшує залежність від державної допомоги і зміцнює родинні зв'язки. Врешті-решт, піклування про батьків, засноване на моральних засадах, є більш стійким.

Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про непрацездатних батьків не відповідає основним ознакам юридичного обов'язку.

По-перше, юридичний обов'язок має бути чітко визначеним у правових нормах, включно з конкретними діями або бездіяльністю, що вимагаються від суб'єкта права. Однак піклування про батьків охоплює широкий спектр дій, котрі важко формалізувати в межах закону. Це можуть бути фінансова підтримка, медична допомога та багато інших аспектів, що не піддаються однозначному правовому регулюванню.

По-друге, юридичний обов'язок супроводжується чіткими санкціями за його невиконання. Відсутність належної турботи про батьків важко піддається об'єктивній оцінці та санкціонуванню.

По-третє, юридичний обов'язок повинен бути універсальним і однаковим для всіх суб'єктів права. Відносини між дітьми та батьками є глибоко індивідуальними і залежать від безлічі факторів, у тому числі особистих стосунків, фінансових можливостей, стану здоров'я та інших обставин. Спроба уніфікації таких обов'язків у правових нормах не враховує цієї індивідуальності та може призвести до несправедливості.

По-четверте, покладання на особу розглядуваного обов'язку не відповідає процесу покладання юридичного обов'язку. Юридичний обов'язок передбачає чіткі критерії та умови, за яких він виникає і припиняється, включно з можливостями звільнення особи від такого обов'язку. Маємо на увазі, що юридичний обов'язок переважно є «відносним» (за аналогією з людськими правами): від нього можна «відмовитись». Так, податкові зобов'язання передбачають зазвичай об'єкт оподаткування і базу оподаткування, тож суб'єкт, позбавляючись об'єкта оподаткування, «втрачає» обов'язок сплачувати відповідний податок. Не маючи нерухомого майна, особа не сплачує податок на відповідне майно; не купуючи акцизні товари, особа не сплачує акцизний збір тощо. Обов'язок несення військової служби передбачає можливість альтернативної служби або, наприклад, зміни громадянства й, відповідно, припинення цього обов'язку.

Отже, законодавство детально регламентує обставини, що породжують той чи інший обов'язок, а також конкретні дії, котрі вимагаються від суб'єкта права. У випадку обов'язку піклування про батьків ці критерії відсутні (є лише момент настання повноліття та смерть батьків), що робить цей обов'язок «абсолютним»: людина ніяк не може вплинути на цей обов'язок.

По-п'яте, якщо вести мову про взаємодіючі обов'язки, то діти перебувають у нерівному становищі порівняно з батьками. Так, для батьків чітко визначено період існування обов'язку піклуватися про дітей – досягнення дитиною повноліття (18 років).

Висновки. Таким чином, обов'язок дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків набуває абсолютного характеру, що не є властивим юридичному обов'язку. Безумовно, цей обов'язок має бути в соціумі, але питання в природі такого зобов'язання, що є радше моральним і ґрунтується на етичних принципах, внутрішніх переконаннях та суспільних традиціях. Окреслене питання може стати об'єктом подальших наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Кучук А. М. Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків: пропедевтичний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1. С. 66–71.
4. Кучук А. М. Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків як загальноправова проблема. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 44–48.
5. Завгородній В. А., Пшенична Г. Є. Конституційний обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття: стан наукових досліджень. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 20–23.
6. Кацюба К., Конохова М. Виконання юридичного обов'язку батьків піклуватися про своїх повнолітніх дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 12–18.
7. Завгородня Ю. С. Механізм реалізації юридичного обов'язку батьків піклуватися про своїх дітей до їх повноліття: поняття та елементи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 61–67.
8. Малишко С. І. Поняття юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 31–35.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 р. № 15-рп/2004. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04>.

10. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc02d710-17#Text>.

11. Фуллер Л. Л. Мораль права / пер. з англ. Н. Комарова. Київ : Сфера, 1999. 232 с.

Надійшла до редакції 28.05.2024

Прийнято до опублікування 04.06.2024

References

1. Simeinyi kodeks Ukrainy [The Family Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 10 sichnia 2002 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n1029>. [in Ukr.].

2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukr.].

3. Kuchuk, A. M. (2024) Oboviazok povnolitnikh ditei pikluvatysia pro svoikh nepratsездatnykh batkiv: propedeutychnyi aspekt [The obligation of adult children to care for their disabled parents: the propedeutic aspect]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 1, pp. 66–71. [in Ukr.].

4. Kuchuk, A. M. (2024) Oboviazok povnolitnikh ditei pikluvatysia pro svoikh nepratsездatnykh batkiv yak zahalnopravova problema [The obligation of adult children to take care of their disabled parents as a common law problem]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 1, pp. 44–48. [in Ukr.].

5. Zavorodnii, V. A., Pshenychna, H. Ie. (2013) Konstytutsiinyi oboviazok batkiv utrymuvaty ditei do yikh povnolittia: stan naukovykh doslidzhen [The constitutional duty of parents to support children until they reach adulthood: state of scientific research]. *Pravo i suspilstvo*. № 6, pp. 20–23. [in Ukr.].

6. Katsiuba, K., Koniukhova, M. (2019) Vykonannia yurydychnoho oboviazku batkiv pikluvatysia pro svoikh povnolitnikh ditei [Fulfilling the legal duty of parents to care for their adult children]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 6, pp. 12–18. [in Ukr.].

7. Zavorodnia, Yu. S. (2017) Mekhanizm realizatsii yurydychnoho oboviazku batkiv pikluvatysia pro svoikh ditei do yikh povnolittia: poniattia ta elementy. [Mechanism of realization of legal duty of parents to care of the children to their full age: concept and elements]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 10, pp. 61–67. [in Ukr.].

8. Malysheko, S. I. (2022) Poniattia yurydychnoho oboviazku povnolitnikh ditei pikluvatysia pro svoikh nepratsездatnykh batkiv [The concept of the legal obligation of adult children to care for their disabled parents]. *Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii*. № 1, pp. 31–35. [in Ukr.].

9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statii 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia) [The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (the case of the court imposing a milder punishment)] vid 02 lystopada 2004 r. № 15-rp/2004. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04>. [in Ukr.].

10. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» [Separate opinion of the judge of the Constitutional Court of Ukraine Slidenko I.D. regarding the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case based on the constitutional submission of 49 People's Deputies of Ukraine regarding compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of paragraph 7 of the second part of Article 42 of the Law of Ukraine «On Higher Education»]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nc02d710-17#Text>. [in Ukr.].

11. Fuller, L. L. (1999) Moral prava [The morality of law] / per. z anhl. N. Komarova. Kyiv : Sfera. 232 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Kuchuk. The adult children's obligation to take care of their incapacitated parents from the aspect of law and morality. The article is devoted to covering the duty of children who have reached the age of majority to take care of incapacitated parents. Attention is focused on clarifying the nature of this duty through the prism of its legal or moral nature. It is noted that jurisprudence mainly

examines this issue within the framework of branch jurisprudence, namely family law; the general legal aspect remains understudied. The analysis of the duty of children who have reached the age of majority to take care of incapacitated parents is carried out through the concept of perception of law by L. Fuller. Law cannot be inherently immoral. According to L. Fuller's concept of law, law and morality do not fully coincide; they are not identical.

It was emphasized that placing such an obligation on a person does not correspond to the process of imposing a legal obligation. A legal obligation provides clear criteria and conditions under which it arises and ceases, including the possibility of releasing a person from the obligation.

It is indicated that the understanding of law as a moral phenomenon does not mean that any law is moral. The legislator must strive for morality, but does not always achieve it. Morality serves as a kind of reference point for law-making, indicating the principles and values that should be embodied in the legislation prescriptions.

The moral duty to care for parents emphasizes the importance of ethical values in society. In a society where moral values are the basis of behavior, people feel more responsible for their actions and feel more satisfaction in helping others.

It is emphasized that the legal obligation must be clearly defined in legal regulations, including specific actions or inactions that are required from the subject of law. However, parental care includes a wide range of actions that are difficult to formalize within the law.

It is summarized that the duty of children who have reached the age of majority to take care of incapacitated parents acquires an absolute character, which is not characteristic of a legal duty. Conclusively, this obligation should be in society, but the question is in the nature of such an obligation. Such an obligation is rather a moral one, based on ethical principles, internal beliefs and social traditions. The raised issue may become the object of further scientific discussions.

Keywords: *child, moral obligation, disabled parents, duty of care, adult children, legal obligation.*

УДК 342.7 : 330.34

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-56-63

Олена МАРЧЕНКО ©

доктор філософських наук, доцент
(Дніпровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Досліджено трансформацію правової системи КНР за останні сімдесят років і, відповідно, охарактеризовано шість етапів її розвитку у контексті здійснених за цей час економічних реформ у країні. З огляду на те, що верховенство права, захист прав і свобод людини, відповідність законів міжнародним стандартам несумісні з авторитарним політичним режимом, що діє в КНР, розглядається питання: чи може китайське «економічне диво» слугувати доказом хибності постулату про верховенство права як обов'язкову умову успішного економічного розвитку держави.

Результати здійсненого аналізу дозволяють дійти висновку, що еволюція економіки, при нехтуванні верховенством права і перетворенні його на політичний інструмент, є тимчасовим явищем. Відкрита для інвестицій і торгівлі економіка несумісна з авторитарним устроєм і єдиним центром управління, що означає порушення прав людини та нівелювання ролі права у державі в цілому. Тож нездоланною поки що перепорою на шляху Китаю до світової першості все ще залишається несформованість на ментальному й інституціональному рівнях поваги до закону як основного регулятора соціально-економічних відносин у державі.

Ключові слова: *Китай, верховенство права, економічний розвиток.*

Постановка проблеми. Верховенство права як запорука економічного процвітання держави вважається аксіомою, адже саме правові інститути, за умови їхньої дієвості, виконують роль регулятора економіки і забезпечують юридичну свободу

© О. Марченко, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2069-9942>

olena.marchenko@dduvs.edu.ua